

Г 904.029

66

587

Ч. 163. ВИДАНЕ УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА.

Як Незнайко став муравлем
та
що він тоді цікавого бачив.

(Оповідане про муравлів та мшиць).

НАПИСАВ

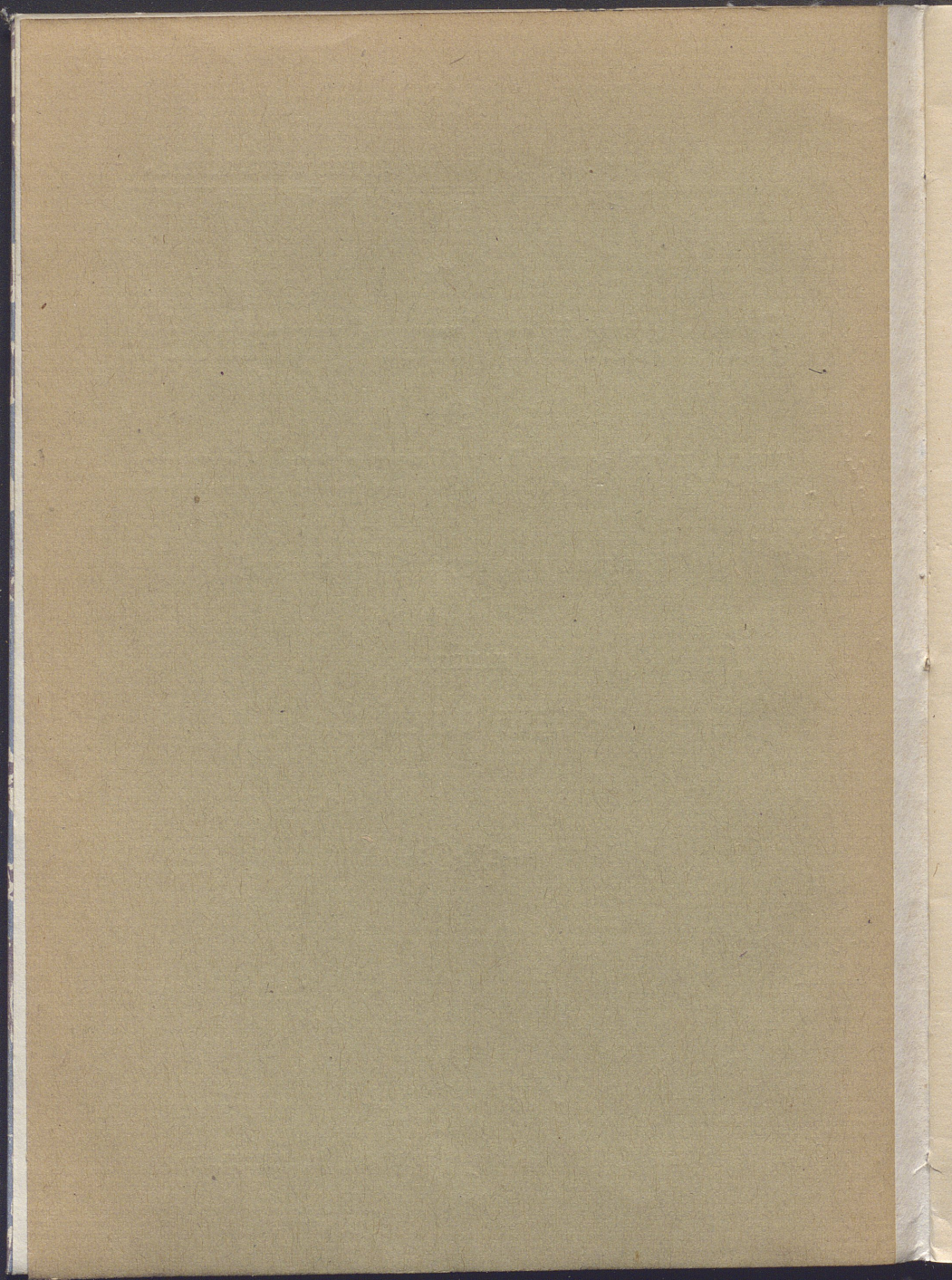
АНТІН ОНИЩУК.

У ЛЬВОВІ, 1912.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

*Світлана
Маврицька
1912.12.10*

Ч. 163. ВИДАНЕ УКРАЇНСЬКОГО ПЕДАГОГІЧНОГО ТОВАРИСТВА.

Як Незнайко став муравлем
та
що він тоді цікавого бачив.

(Оповідане про муравлів та мшиць).

НАПИСАВ

АНТІН ОНИЩУК.

У ЛЬВОВІ, 1912.

З ДРУКАРНІ НАУКОВОГО ТОВАРИСТВА ІМ. ШЕВЧЕНКА.

I 901.029

В однім селі жив господар Іван, пильний та запопадливий чоловік, що було й хвиляки не змарнує, але все важко трудить ся від досвітка до пізної ночі.

Неграмотний, тому й просьвіті нецирий, не давав себе переконати, що наука кождому потрібна: селянинови і міщанинови, ремісникови і купцєви. Він на всі докази давав одну відповідь: „Наші діди-прадіди, каже, сєго або того не знали, а жили і газдували добре. Тай ще до того які то газди були? — Не нам пара... От таки мій дід, небіщик — царство єму — і „думера“ не знав, а проте і „дугісфірером“ був при війську і вїйтував довгі роки і поля мав поверх сотки мортів, всьо мав...“

Він забував сердешний, що кожда людина повинна навчити ся письма, щоби відтак при помочи книжок стати осьвіченою, себ-то стати людиною, що зуміє читати в тій великій, пречудній книзі всесвіта, бо все, що в нїм є, почавши від зернятка піску до небосяжної гори, від комашки до вола, від землі до сонця, все те має величезний вплив на єго житє, на єго гаразд.

Але якось-то лучила ся Незнайкови — бо так він звав ся — дуже дивна пригода, якої не забував до смерти.

Було то в літі. В само полудне покинув Іван сапу, а підійшовши до берези, що росла біля єго нивки, зняв капелюх, втер рукавом піт з чола і усїв в холодку полуднувати. Він кусав по дрібці житного,

разового хліба і жував его звільна, попиваючи квасним молоком з деревяного їарчика.

Покріпивши ся доволі, завинув Іван решту хліба у білий платочок, заховав его під петек, а закривши опісля їарчик з молоком дерев'яним вічком, опер плечі о березу тай задумав ся. — Думав, як кожний господар, кільки то ще праці у нього, — думав, коби що дня до вечера погода, а в ночі теплий, чистий дощик, думав про коровку, про довг і податок...

Тимчасом легесенький вітрець рушив від сходу і, потрясаючи дрібними листками берези, шепотів дивну пісоньку, комахи брели однозвучно, у ліщині озвали ся жабки-рахкавки, а стомлений тяжкою роботою Іван, примкнув очі і, подавши голову на груди, заснув...

Спить. І — як то бува' — снить ся єму, що десь-то він ніби завмер, а як за часок прокинув ся, замітив страшну зміну: він з чоловіка, став якоюсь комахою; пізнавав се по ногах... Наляканий, не знав зразу що робити, а далі схопив ся і став бігати сюди й туди, шукаючи між травою й цвітами виходу. Він оббіг три чи чотири рази березу, вдер ся на свій їарчик з молоком, а провалившись з нього коміть-головою, побіг до збаночка. Тут повертів ся він, а далі давай дерти ся на збаночок; з важким трудом вдер ся на край уха і лиш глянув вниз тай — покотив ся назад на землю... упав сердега і лабками тріпає з великої жури, ізза страшного переляку...

Щож він — гадаєте — побачив в зеркалі води?

Ой дивож-бо, диво! Чи вірив би хто? — Іван став муравлем...

— А Господи!.. А Господи! — стогнав він, стискаючи з жалю свої муравлині щіки, наче щипці та простягаючи д' небови шість лабок, закінчених кліюкватими пазурками.

— Боже! — гадав — хтож мене тепер пізнає? Его невеличке, гнучке тіло двигало досить велику голову, але вона була безрадною на таке нещастє.

Дивить ся він на всі боки і думає: От, яке зробило ся з тебе Іване!... Тіло твоє складасть ся тепер з 3 частий: голови, тулова з трома парами ніг і кадовба, що подабає на грушочку.

— Падку гіренький, а то раз клоніт! Такої халени не дай Господи й моїм ворогам...

— Що скаже тепер жінка? що діти? що сусіди?

І тут завмерло в ньому муравлине серце, як нагадав собі, що по дорозі може хтобудь его розтолочити, або птичка яка лиш от так — дзьоб! тай по ньому...

Однак що буде, то буде, погадав вкінці і побіг до дому. Біжить він, біжить, аж зпрк — проти ньому поспішає якась друга мурашка. Іван зрадів. От, думає собі, розпитаю я децо. Наблизившись, они доторкнули одно одного своїми, наче зломаними ріжками. Заки одначе Іван вспів обізвати ся, муравель побіг дальше. Так стрінув він опісля другу, третю і ще одну мурашку, але всі вони, діткнувши ся его ріжків своїми, спішили далі.

— Ов, біда, як так — гадає Іван — се якесь диво, не сотворія. У нас, стрінеш чоловіка, поздоровкаеш, тай бесідує до схочу; дві-три люльки викуриш нераз, заки розстанеш ся, а се кудись кваиць ся, біжить, мов би горіло... Ігі! Пфу! на се...

— Але коби я ще одну стрінув, так вже з далека кликну...

Тут хотів він кликнути, але не міг.

— Ого, гадає, то й мова у мене пропала... І жаль ще більший стиснув его серце так, що ледви живий новолік ся за муравлями.

Іде, іде, аж дивить ся, якийсь муравель силкуєть ся підняти кусень тріски, одначе се ему не вдасть ся. Побачивши нашого Івана, він кинув роботу і, підступивши до нього, просив ріжками, допомгти ему.

Іван вже порозумів, що муравлі не вміють говорити словами, а порозумівають ся лише ріжками, тому відповів: Дуже радо! Чому ні? Дуже радо поможу...

Они зняли тріску в гору і понесли. Коли небаром опинились біля високої купи великих патицків, трісочок, чатинок, листя іти., що знімала ся наче копяк сіна, заввишки на $1\frac{1}{2}$ метра, задержали ся, бо се була домівка муравлів, тзв. муравлице.

Поглянувши на таке муравлице, видаєть ся, що там патицки і чатинки розкинені без ладу, придивившись одначе ліпше, побачимо на поверхні копяка правильні отвори, а ціла домівка збудована дуже вміло і зручно.

— Двигаймо принесену трісочку на гору будівлі — сказав муравель — там ми єї примістимо.

Они забрали ся нести та натрудили ся чимало, заки всіли вдерти ся на вершок і уставити там тріску у відповіднім місци.

По сім глянув Іван вниз. Рух тут був великий. Тисячі муравлів уганяли то сюди то туди, двигаючи ріжні будівельні материяли, поживу, то що, або бігли „в порожні“ у низ. Кілько тут труду, кілько праці зложилось на се, щоби здвигнути так велике, в порівнаню з дрібним муравлем, мешкане; подивляти треба було пильність, витревалість і трудящість сих дрібних сотворінь.

Так думаючи, Іван забув за свою біду...

Від муравлиця бігли у всіх напрямх стежки, старанно виполені з моху і очищені від грудок землі;

де на стежочці росла трава чи зіля, там муравлі стiali їх своїми острыми щоками, аби нічо не перешкаджало їм в праці.

Дивить ся Іван на ту нечислиму громаду муравлів і налякав ся. Коби хоч, гадає, не пізнали, що я з чоловіка, бо тоді певно, загризлиб мене ось тут на смерть... Оно, гадає, най лиш одна мурашка угризе тебе, то пече, мов огнем, а тут тисячі...

— Ходи! — торкнув єго муравель ріжками — ходи у нутро муравлища! І вони подали ся у довгий, темний коритар, що завів їх вкінци до просторої комори, де побачили много-премного мурашок з тонкими, болончастими крилами. Се були самички, що нинішнього, горячого дня, погулявши з крилатими самцями у воздусі, вернули сюди, щоби зложити дрібонькі яечка.

Кожда з них відгривала собі крильця, причім помагали їм також й другі муравлі, що крилець ніколи не мають і не зносять яечок, тзв. робітниці.

— А деж крилаті самці? — питає Іван свого товариша.

— Они по гуляню з самичками зовсім до гнізда не вертають; всі вони небаром гинуть.

Протиенувшись крізь юрбу, подались наші знакомі у низ.

— Кудиж ми ідемо? — питає Іван.

— До праці. Ми тут, бачиш, кожде маємо свою роботу; тут праця поділена: одні будують і поправляють домівку, другі доглядають і кормлять молодника, а самички зносять яечка.

А треба тобі знати, що ми дуже піклуємо ся яечками та молодим поколінням, бо інакше згинув би наш рід. Як лиш самички знесуть яечка, так зараз робітниці переносять їх, в міру потреби, з комори до

комори: до горішних, як гарна погода, то знова до спідних, як дощ або зимно.

Увійшли знов до великої кімнати. Тут порались робітниці-мамки, оглядаючи дрібонькі безножні личинки (червачків), що йно викололись з ячок; они чистили їх та кормили поживою.

— Чим ви їх годуете? — запитав Іван.

— Поживу для них виробляють робітниці у своїх волях.

Звідтіля пішли ще даліше. На коритари, там, де він перехрещувавсь з иншими поперечними, мусіли оба хвилию задержати ся, бо зі спідних комор поспішало чимало муравлів, а всі вони несли жовтаві, барилковаті кукли, що їх люди зовуть „муравлиними яйцями“ або також „подушками“.

— Як дрібні личинки, що викололи ся з ячок, виростуть — пояснював муравель — перестають їсти, лежать спокійно, а по часі виділяють з себе липку теч, якою обсотують ся так, що зміняють ся на ось таку барилочку.

Такі барилки треба виносити на сонішне тепло, а на ніч заховувати у глибокі комори, щоби не змерзли.

В тім часі личинка у нутрі кукли зміняє звільна свою подобу і з часом стає муравлем.

Як се станеть ся, то мамка розтинає щоками тонку, але міцну скірку кукли, помагає молодій мурашці видобути ся на вні і очищує єї з тоненької скірки, яка з неї зсувається ся.

Наколи молоде обсохне і скріпне, то старі обводять его по всій домівці, навчаючи, як піклувати ся ячками і куклами, як збирати поживу, будувати хідники, комори і доріжки; по сім доперва починає і зоно працювати для добра цілого товариства.

— А щож ви тут істе? — спитав Іван.

Муравель глянув недовірливо на Івана, бо дивно ему стало, що сей такої річи не знає.

Іван, запримітивши се здивованє та побоюючись, щоби не впливло ся его справдішнє походженє, звернув у инший бік.

— Я, каже, не тее... я хотів запитати, чи маємо досить поживи, чи чого не бракує...

— Та знаси, що ми на зиму припасів не збираємо, бо всі на зиму засипляємо. А тепер живности досить у наших маґазинах, бо призначені до сього робітницї вносять нераз навіть з подальших сторін ліса і поля мертвих черваків, гусілок, хрущків, павуків, кусники тіла мертвих мишиї, ящірок, жаб — всякої жерші. Сам однак признати мусиш, що всі ми любимо над усе солодоці, як мід, цукор, овочі...

Тимчасом хідники опорожнили ся вже так, що могли іти дальше. Минули скоро бічні коритарі, минули ще кілька комор в живности, з яечками, куклами і опинили ся в тій части муравлища, що побудована була під землею. І тут було багато кімнат, комор і коритарів, а всюди кипіло житє. В однім місци будували трудящі муравлі підземну комору. Они відривали дрібні кусні глини, здімали їх щипцями в гору і несли на верх муравлища.

І наші забрали ся до праці. Іван урвав грудку землі і пристанув задуманий; ему нагадало ся его сапанє і зажурив ся. Коби хоч жінка вийшла на поле і забрала сапу, горнята і петек, бо ще вкраде хто — гадав і трівожив ся.

Оглянув ся. Его товариш двигав своєю грудку, наближаючись до виходу.

Взяв Іван і свою тай побіг за ним.

Коли вийшли з муравлища, побачили, що сонце клонить ся вже д' заховоди, а муравлі зі всіх сторін спішать домів.

Уставивши винесені грудки на призначенім місци, подались і вони туди.

— Ходім — каже товариш — знова на гору; там припічемо і побалакаємо.

— Ходім!

Вийшли вони на самий вершок будівлі, а товариш каже: Бач, двох людей стоїть біля нашої домівки... коби вони не схотіли вчинити нам якого лиха.

— А якеж лихо можуть они зробити?

— Не знаєш людей? От прийде, стане над копяком, подивить ся, подивить, а далі встромить палицю в будівлю тай заколотить, завертить і — по нашій праці...

— Нащож се? — питає Іван.

— Питай мене, а я тебе... Зруйнує нашу домівку тай стане приглядати ся нашій розпучливій біганині, ще й палицю подержить, щоби ми гризли єї, як думає, з лютости.

Инший зловить соловія, запре єго до клітки, а відтак заходить до наших садиб і, розгорнувши ногою муравлище, забирає кукли соловієви на жир.

Або прийде другий і цілу ногу встромить в муравлище так, що сотки наших гине страшною смертю, а всі яечка і кукли роздавлені. Ми кидаємось до нього, обсідаємо єго оброслу ногу і щипаємо з усього сили шкіру, скроплюючи рани муравлиним квасом; єго пече, що аж мязи дрожать, але терпить, не вступаєть ся, бо се має вилічити єго з гістця.

Іван глянув боязко на стоячих оподалік двох чоловіків, побоюючись, щоб і з них котрого не зібрала охота лічити ся від гістця, бо тоді хто зна, чи й він не згинув би без свічки...

Люди стояли і говорили; був се лісничий і Іванів сусід, Петро.

Іван зрадів, побачивши знайомих і вже хотів бігти до них, як ось нагадав собі, що він муравель і вони его не спізнають.

Стоять они, пакають люльки і говорять:

— Біда — каже Петро — як онті муравлі внадять ся до пасіки або до хати.

— Певно — притакнув лісничий — їх опісля трудно позбути ся. Найліпше, каже, купити губку, посипати цукром і поставити там, де найбільше муравлів; як що їх налізе повна губка, вкладасть ся єї в окріп. В сей спосіб можна вигубити до одної.

— Муравлі люблять переносити ся з місця на місце.

— Так. Они вибирають місце найдогіднійше. Часом знова сильнійше гніздо нападе слабшого і рабують все, що дасть ся; они забирають поживу, кукли, яечка, а навіть робітниць та змушують їх працювати у себе. Як бачить ся в однім гнізді двояких муравлів, так одні з них, се невідьники.

Пять літ тому подорожував я з моїм паном по ріжних краях далеких частий сьвіта: Америки, Азії і Африки, так бачив я ріжні роди муравлів. І так приміром в Америці, над рікою Амазонкою живе рід муравлів, що їх тамошні люди називають „тоуока“, а вчені ецітонами. Сі ецітони, то страшно розбишацкі сотворіня, що часто вибирають ся на довші мандрівки в цілях рабункових. Тоді ідуть вони довгими, часом й 100 метрів рядами, все по 4—6 муравлів порівні, глядаючи у лісах добичі. По краях сего муравлиного війська ступають більші муравлі та, повертаючи вперед то назад, мов офіцири, дають провід і удержують лад. Они висилають на всі сторони малі відділи

ецітонів, щоби оглянули місцевість і сейчас повідомили, як де найдуть обильну поживу.

Горе тому, кого сі муравлі опадуть — гусїлки, хрущики, павуки, щурі, миши, ящірки, вужі, жаби, все мертво чи живе, стає жертвою ецітонів; трапить ся живе сотворіне, а не втече завчасу, то гине під щоками тисячів заїлих сотворінь. Страх тоді в лісі. Все, що живе, втікає як мога скоро перед сими дрібними, але небезпечними насікомцями.

— Не знати, чи й до чоловіка бралиб ся? — спитав Петро.

— Дуже небезпечно з ними подибати ся, бо вмить обсядуть чоловіка — налізе їх повно під одіне, на лице, на шию, голову, цілого обсядуть і гризуть зі страшною заїлістю міцними щоками; відірвати їх дуже трудно, бо так сильно хватають ся скіри, що проривають ся на пів, а не пустять... Ой нещасний той, хто попадеть ся між них; як не втече, то гине у страшних муках...

— Мене аж морозить... каже Петро. А чи не нищать їх?

— За ними летить звичайно стадо дроздів та інших птиць, що тисячами зїдають їх денно; найбільшеж нищать їх дрібні мушки ецітанки.

Ецітони, мандруючи, несуть також всі свої кукли, а ті мушки ецітанки, сідають тоді на них, наколюють скіру кожної кукли і зносять туди свої дрібнесенькі яечка. З яечок виколують ся опісля мацісенькі червачки, живлять ся тілом кукли, а як доростуть, переменяють ся в куклу, з якої по часі вилетить маленька ецітанка, а муравля вже не буде ніколи, бо недогривлений в куклі гине.

Так то світ уладжений, що ніяка твар не може надмірно розмножити ся, але все рівноважить ся.

Наш Іван слухав сеї бесіди цікаво, а лісничий розповідав далше:

— В горячих сторонах Америки і Африки живуть тэв. половці або терміти. Вони є біло-жовтавої краски і так само як муравлі будують домівки й на п'ять метрів високі; при землі мають они нероз'їмні 20 метрів в обводі. Присім мусите знати, що така домівка дуже сильна так, що й чоловік стане на неї, а вона не завалить ся.

В такій домівці є крилаті самці і самички (самички, як що мають зносити яйця, то дуже грубнуть) та безкрилі робітницї і вояки з великими головами, заосмотреними сильними щокми-кліщами. Терміти кормлять ся рослинами. Мешканці тамошні нічого так не лякають ся, як сих комах, бо вони, закривши ся до мешкань, прогризають всі стіни, ба навіть все, що в хаті находить ся так, що доторкнеш ся чогонебудь, то воно сейчас розсиплеть ся на порох.

У тих сторонах живуть звїрята тэв. муравлярї. Вони розгрибають довгими пазурами земні гнізда термітів, а висунувши з подовгастого, вузкого, беззубого рота довгий язик, звочений липкою слиною, вилловлюють ним ті комахи, пожираючи їх зі смаком.

В горячих краях бачив я також такі мурашки, що їх зовуть кравцями. Сї кравці нищать всякі рослини, обжираючи листе, цвіти й биля до краю; все гине під їхніми острыми щокми, наче під ножицями.

Але тут цікавіше те, що деякі рослини мають своїх оборонців, які ведуть завзяту борбу з кравцями, не дозволяючи їм рослини і рушити.

Рослини такі, як приміром цекронія, мають при насаді листків обильні припаси меду, який муравлі

дуже люблять. А ще що? Ростини єї мають била в нутрі порожні (як наша троца) так, що там такі сотворіня, як муравлі, можуть вигідно пересиджувати. Вони переносять ся отже зі своїх гнізд сюди, поселяють ся в ростині, а за захист і медок боронять єї перед кравцями.

Або й другий примір такого спільного позжия ростин з комахами. Далеко від нас, на полудневий захід, в високих горах Альпах, росте цвѣтка тзв. альпейский блават. І наколиб не муравлі, то всі єї цвѣти, нїм ще розцвітуть ся, підпалиб знищено, бо під весну обсїдають їх малі хрущики і нагризують цвѣтові окриви, а також відають ся в саму середину цвѣта.

Щоби придбати собі оборонців перед сими ворогами, видає названа цвѣтка липку, солодку теч, що єї дуже люблять муравлі. Вони обсїдають проте рісненько пучки цвѣтки, гостять ся медом, не дозволяючи хрущеві навіть наблизити ся до ростини. Колиж який наблизить ся, то вони насторочують відважно свої щипці та прискають на нього муравлиним квасом, а він рад-не-рад мусить втікати...

Цікаве ще й се, що у многих муравлиских подбуемо часом малих хрущів, що їх муравлі держать у себе, годують їх і доглядають.

— Та защо так їх люблять? — спитав Петро.

— Люблять їх за се, що вони видають зі себе дуже пахучий олійок, який муравлі дуже люблять. І так приміром хрущик шульткоріг через те, що від давних віків родить ся і живе в темних коморах муравлиских, виродив ся на безочне, немічне сотворіне і муравлі мусять кормити і обходити єго, наче птиця свое молоде.

— Дивіть ся, дивіть! — каже Петро.

— Або бачив я також муравлів рільників...

— Байкуєте, пане лісничий.

— Ні, щиро правду кажу. В Азії і Америці живуть муравлі, що живлять ся насінням декотрих рослин. Як добрий господар, так і сі муравлі збирають зерно і зносять его до своїх садиб. Але як гнізда далеко, так они закладають по дорозі малі маґазини; найчастійше ховають втаті щоками колоски під широкі листки. Принесене насінне у гнізді вилущують, переходять его в окремих коморах та часто мішають, щоби не спліснїло.

Муравлі-рільники в середуцїй Америці закладають біля своїх гнїзд справдішні лани, на яких розсипають насінне рослин. Насінне кїльчить ся, а вони его полюють, витинаючи щоками инші рослини. Як що рослини доспіють, муравлі стинають їх щоками, вилущують зерно і старанно переходять. Сю рослину називають муравлиним рижом.

Богато цікавого між сими дрібними сотворїнями. Вони слабі, невидні, тому й мусять жити у спілці, де їм легше придбати поживи і легше боронити ся; вони люблять і боронять рослини і звїрята, з яких мають пожиток, а нищать безпощадно своїх ворогів.

Вкінці згадаю ще про одно, а саме, що муравлі зводять часто заїлі борби між собою: муравлі одного гнізда нападають друге гніздо. І так приміром жовті, великі муравлі нападають малих, чорних, загризають їх, а кукли забирають до свого гнізда. Як з сих кукол доховують ся молодника, так привчають своїх невільників виконувати всяку роботу; вони отже збирають поживу, будують гніздо, виховують молоде покоління, а жовті лиш походжають собі; одні панують, а тамті служать у неволі.

Сонце вже зайшло, як розмова стихла і лісничий

з Петром подали ся домів. Наш Іван роздумував над тим, що чув, то над своєю долею, а заснути не міг. Коби скорше настав день, так заберусь звідсіля геть, піду до дому, гадав він вже сотий раз.

Рано-вранці збіг він з муравлища і стежечкою побіг до своєї хати. Але тут біда, що хати як не видно. так не видно, хотяй Іванови здаєть ся, що вона повинна вже бути, бо відбув далеку дорогу. Ось і деревце — гадає — вилізу та розгляну ся, де я.

Виліз.

Став Іван розглядати ся уважно, аж ось побачив силу чорних мурашок, що жваво увивали ся по галузках сего деревця. Чого вони шукають? подумав. Лісничий розповідав вчора такі чудасії про муравлів, може і я побачу дещо нового та цікавого. Підходить він ближже і глядить уважно... Шож побачив? Ото під кожним листком сидять собі цілі громади зеленковатих, маленьких мушок, сидять собі спокійненько, ні чичирь, здаєть ся, дрімають.

Підходить він ближше, приглядаєть ся їм лїнше: голову мають подовгасту (подібні до сверщка) з вистаючими по боках очима, а над очима пару довгих ріжків; відтак тулів з прирослими до нього 3 парами ніг, а за сям кадовб з двома на кінци цївочками.

Коби він так оглядає єї зеленковаті сотворїня, побачив, як одна, друга, третя мурашка чергою підсуювають ся до них та притуливши свої ріжки до їхніх цївочок на задній часті тіла, порушають ними, начеб глядили або скоботали їх; і в тій же хвилі малі комашки випускають з себе каплю прозорої, липкої течі, яку мурашки сейчас ласо злизують.

Що се? — гадає Іван і наблизивсь до одной мурашки.
— Скажи, будь ласка — каже до неї — що ви се робите?

Мурашка видивилась на нього, доторкнула своїми его ріжків і заговорила:

— Сі малі сотворіня зовуть ся мшицями. Мшиці бувають ріжної краси, бувають зелені, чорні, білі, сині і червоні, а всі вони живуть на листках або білах рослин і висіають в них сік; до того мають они острі сисалки, що ними наколюють рослину. Як листок скрутить ся й змарніє, так ми переганяємо наших коровок на инший, а як она не хоче, то ми її обережно переносимо. Ми їх стережемо дуже, а як треба, то й боронимо, бо любимо сей солодкий сік, який они виділяють зі себе.

— А хтож їм воріг? — питає Іван.

— Ворогів мають они багато. От синиці, волові очка та й другі птачки, нищать їх тисячами, а кільки вигубить їх малий хрущик, що его звать зазулькою!

— Зазулька нищить їх?

— Так, та маленька, подібна на половину лущини лісового оріха, комаха, нищить нам коровок. Так, так! Зазульки їх нищать.. Є їх ріжні роди — червоні з семи чорними крапками на твердих покритвах крил, є й жовті з чорними крапками, є білі, є й инші. Они не лиш самі виідають багато мшиць, але зносять також яечка, з яких вилягають ся опісля волохаті гусілки і пожирають більше чим зазулька.

— Но, дивіть ви, люди добрі, гадає Іван, зазулька губить мшиці. Хто би се гадав... Чи раз мав я її на долони? Як положу було на долоню, а вона сердешна ноги прикорчить, з боків тіла та зі суставців ніг випустить жовту, вонючу теч і аї ворухнеть ся — наче мертва лежить...

— А відкіляж берете ви ваших коровок? — питає Іван.

— З дрібненьких яечок вилягають ся весною молоді, безкрилі самички. Вони сеуть сік з листочків і ростуть скоро, а що троха підростуть, то скидають з себе шкірку і тому то бачимо нерас, що цілі листки покриті наче білим пухом. Як змінять шкірку вже четвертий раз, стають цілком дорослими і починають родити живих молодих. Дперва під осінь родять ся крилаті самці, що погулявши з самичками, гинуть. Самички складають тепер дрібненькі яечка під кору дерева і також загибають, бо не стає їм під зиму поживи. Ми, мурашки, збираємо опісля сї яечка, переносимо їх до муравлиска і там переховуємо їх старанно через усю зиму, дперва весною виносимо їх на листочки.

Мшиці є так плідні, що кожда в осьмім поколіню може видати до чотиреста мільонів штук молодих.

Але багато вигублюють їх господарі, щоби не нищили їм овочевих деревець. Старим деревам не так они шкодять, але як що розмножать ся на молодих та зісеуть сік, то листе жовкне, скручуєть ся і деревина дуже банує, а часом і всихає.

Люди варять тютюн, який має в собі страшну отрую „нікотину“ і відваром скроплюють овочеві деревця, капусту, бураки і інші рослини, на яких доглянуть мшиць. Щоби вигубити мшиці, кроплять молоді деревця милицем, або розтирають сї сотворіня в пальцях, то знова обривають листки і палять їх в огни.

Дуже шкідливою для овочевих дерев є корівка, або вовниста мшиця. Она обсідає пні і галузки дерев, вгризаєть ся в кору і висисає з нього соки, внаслідок чого дерево марніє. Місця, де вона загнездить ся, виглядають, наче білою вовною облїплєні, бо ся мшиця має на задній части кадовба білий мошок. Як сю мшицю

роздавити, то виходить з неї червоний плин, наче кров.

Біда тепер на світі. Давнійш господарі не звертали уваги ні на нас мурашок ні на мшиць, а тепер переслідують нас на кождім кроці; де йно доглянуть мшиць, так сейчас убивають, а пень дерев мастять смолою або лепом, щоби ми не могли переносити їх на інші дерева.

Іван задумав ся над усім, що чув і не спостеріг, як мурашка, побачивши цьвірінькаючу синичку, дала ногам знати... Коли і він доглянув її — завмер зі страху, з місця рушити ся не може... А синичка: Цінь-цінь! Ці-ці-ці-ці... Цінь! цінь! і наближає ся що раз то ближже, оглядаючи пильно кожду галузку, кождий листочок, визбируючи дзвобочком муравлів і мшиць...

Іван стямив ся на хвилину і почав втікати. Біг з галузки на галузку, а за собою чує заєдно злорадне „цінь!“ та тут нараз і дорозі і ему кінець: станув на самому верхкови деревця, а оглянувшись, побачив отвертий дзюб синиці...

— Господи! — гадає — марне гину... Та тут синичка его — дзвоб!

— Дітоньки!... охнув Іван і — прокинув ся...

Пробудивсь, серце в ньому товчить ся; він боязко глянув на руки, щоби переконатися, чи він чоловік чи муравель і побачив, як мала червона мурашка щипає его за шкіру...

Він струтив її, а зітхнувши глибоко, підвів ся і пішов до дальшої праці.

— От я заснав — прошептав стиха — тай і диво-ж мені приснило ся, хай мара возьме!...

Другого дня взяв Іван побільшаюче скло з окулярів і оглянув свої звочеві деревця, а переконавши ся,

що на листочках є чимало мшиць, вигубив їх до одної. А щоби муравлі не розносили сих шкідників по всіх усядах, намазав на кожному пневи липкий перстень, де би всі застрягали, заки дістануть ся до листя дерев.

В неділю зайшов Іван до Читальні та розповів свій сон зібраним там людям. Всі слухали уважно та обіщували оглянути овочеві деревця, а голова товариства промовив :

— Про мшиці я читав багато і про муравлів знаю.

Як я служив у війську на угорській землі, то бачив там оден рід мшиць, що зветь ся „фільоксера“. Сі мшиці дуже дрібні ($\frac{5}{10}$ мм), жовтавої краски, але дуже шкідливі. Безкрилі самці живуть через літо на коріню виноної лози (виноград) і ссуть з неї сік, так що на коріню наростають гузи. Під кінець літа родять ся крилаті самиці, а вітер розносить їх далеко-далеко, розкидаючи по винницях. Зараза ширить ся скоро. Корчики виноної лози, навіщені фільоксерами, вже в другім році родять гірше та з часом усихають зовсім. Чув я, що 1889 р. знищила фільоксера половину всіх винниць у Франції (1,200.000 га).

Сего ворога дуже тяжко побороти. Треба нищити заражені корчики з корінем і заперестати на якийсь час управляти винну лозу.

Воно, бачите, сьвіт дуже чудний, багато в нїм дива, але треба вмїти на все дивити ся тай ще все як слід розумїти. Без науки чоловік, слїпому брат...

9. 1252 / 37